

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

HALETA Yaroslav Volodymyrovich – doctor of pedagogy, professor, dean of the faculty of pedagogy, psychology and arts of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: the phenomenon of «social maturity»; the problem of personality formation in the conditions of informatization of society.

HABELKO Olena Mykolaivna – candidate of pedagogical sciences, associate professor, Dean of the faculty

of Ukrainian philology, Foreign Languages and Social Communications of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: the problem of personality formation in the conditions of informatization of society, methodology of foreign language teaching in high school.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2024 р.

УДК 378.091.212:005.336.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-216-22-26

ГОНЧАРУК Ольга Валеріївна –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики початкової освіти

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8463-7401>

e-mail: olga18092006@gmail.com

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування ключових компетентностей дітей молодшого шкільного віку. Розкрито сутність понять «компетентність» та «ключова компетентність»; їх значення у життєдіяльності людини; особливості формування у дітей молодшого шкільного віку. Визначено та проаналізовано основні ключові компетентності учнів початкової школи.

Наголошено, що основою формування ключових компетентностей є особистісні якості, особистий, соціальний, культурний і навчальний досвід учнів; їх потреби та інтереси, які мотивують до навчання; знання, уміння та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі, у різних життєвих ситуаціях. Визначено ознаки ключових життєвих компетентностей: поліфункційність, багатовимірність, інтелектуальність, надпредметність і міждисциплінарність.

Авторка акцентує увагу на особистості вчителя початкових класів як носія сформованих ключових компетентностей. З'ясовано, що підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування ключових компетентностей молодших школярів є складним процесом, який передбачає не лише ґрунтовне оволодіння здобувачами освіти системними професійними, психолого-педагогічними та методичними знаннями, але й уміннями здійснювати ігрову діяльність дітей у цілому й зокрема проводити дидактичні ігри. Наголошено на ролі педагогічної майстерності та творчості педагога у досліджуваному процесі. Визначено особливості професійної підготовки майбутнього вчителя до формування ключових компетентностей у молодших школярів: цілісність, системність, неперервність, використання інтерактивних технологій, врахування вікових особливостей тощо. Зазначено, що подальшого дослідження потребує розробка інструментарію діагностування стану сформованості ключових компетентностей у молодших школярів.

Ключові слова: професійна підготовка, компетентність, ключові компетентності, формування, учитель початкової школи, молодший школяр.

HONCHARUK Olha Valeriivna –

doctor of pedagogical sciences, professor, professor of the department of theory and methods of primary education

at Lesya Ukrainka Volyn National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8463-7401>

e-mail: olga18092006@gmail.com

SPECIFICITY OF THE TRAINING OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS FOR THE FORMATION OF KEY COMPETENCIES OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS

The article is devoted to the problem of professional training of future primary school teachers for the formation of key competencies of children of primary school age. The essence of the concepts "competence" and "key competence" is revealed; their importance in human life; peculiarities of formation in children of primary school age. The main key competencies of primary school students were determined and analyzed.

It is emphasized that the basis of the formation of key competencies is personal qualities, personal, social, cultural and educational experience of students; their needs and interests that motivate them to study; knowledge, skills and attitudes formed in the educational, socio-cultural and informational environment, in various life situations. The signs of key life competencies are identified: multifunctionality, multidimensionality, intellectuality, interdisciplinary and interdisciplinary.

The author focuses on the personality of the primary school teacher as a bearer of formed key competencies. It has been found that the preparation of future primary school teachers for the formation of key competencies of younger schoolchildren is a complex process, which involves not only the thorough mastery of systematic professional, psychological-pedagogical and methodical knowledge, but also the skills to carry out children's play activities in general and, in particular, to conduct didactic games. Emphasis is placed on the role of pedagogical skills and creativity of the teacher in the researched process. The features of professional training of the future teacher for the formation of key

competencies in younger schoolchildren are determined: integrity, systematicity, continuity, use of interactive technologies, consideration of age characteristics, etc.

It is noted that the development of tools for diagnosing the state of formation of key competencies in younger schoolchildren requires further research.

Key words: *professional training, competence, key competences, formation, primary school teacher, junior high school student.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна система освіти України реформується. Насамперед, мова йде про введення в дію державних стандартів дошкільної, початкової, середньої та перед вищої й вищої (бакалаврського та магістерського рівнів) освіти й реалізацію освітньої діяльності на основі компетентнісного підходу. Впровадження концепції Нової української школи (НУШ) також модифікує підходи до навчання та розвитку дітей молодшого шкільного віку як найбільш сенситивного для становлення особистості підростаючого покоління. Зокрема, серед пріоритетних завдань початкової освіти є формування не сукупності знань, а їх системного й усвідомленого засвоєння та формування ключових компетентностей, які забезпечать успішність життєдіяльності та адаптацію учнів до вимог і викликів сучасного суспільства.

Формувати ключові компетентності молодших школярів має ґрунтовно підготовлений учитель початкової школи, який сам досконало володіє цими компетентностями, взаємодіє з дітьми, знає і вміє як їх сформувати у дитини молодшого шкільного віку. Звідси очевидною є *актуальність і своєчасність* досліджуваної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові проблеми професійної підготовки сучасного педагога, як і питання формування компетентностей особистості (професійних, загальних, ключових), не є новими. Концептуальні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до творчої діяльності проаналізовані в наукових доробках І. Зязюна, Н. Кічук, Н. Максименко, С. Сисоевої та ін. Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті особистісно орієнтованої освіти досліджується в працях І. Беха, О. Гохберг, Л. Карташової. Компетентнісний підхід у системі освіти є предметом наукового дослідження багатьох учених: І. Драча, Н. Бібік, О. Овчарук, Л. Пильгун, О. Пометун та ін. Основи сучасної компетентнісної освіти досліджували Н. Бібік, В. Болотов, І. Зязюн, О. Овчарук, І. Родигіна, І. Черемис та ін. Вагомі напрацювання у дослідженнях компетентнісної моделі зроблено науковцями, О. Савченко, Н. Кузьміною, О. Пехотою, В. Топаловою.

У контексті нашого дослідження цікавими є праці П. Дячука, який аналізує педагогічний потенціал ігрової технології навчання у контексті формування ключових компетентностей школярів 6–7-літнього віку. У свою чергу, Т. Полонська, досліджує формування ключових компетентностей здобувачів початкової освіти на уроках іноземної мови засобами ігрової діяльності. М. Голубева та І. П'янківська визначають та аналізують ключові компетентності майбутніх учителів через призму європейського досвіду. Л. Соловей характеризує педагогічні підходи у формуванні ключових компетентностей майбутніх учителів природничих спеціальностей. І. Проценко досліджує формування

професійних компетентностей майбутніх учителів нової української школи у процесі педагогічної практики.

Мета статті. Визначити та проаналізувати специфічні особливості фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування ключових компетентностей молодших школярів. Для досягнення мети вирішено наступні завдання: а) конкретизовано сутність понять «компетентність» та «ключова компетентність»; б) визначено ключові компетентності молодших школярів; в) охарактеризовано процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування ключових компетентностей молодших школярів; г) визначено особливості фахової підготовки здобувачів освіти до реалізації досліджуваного процесу. Реалізація поставленої мети здійснюється за допомогою методів: аналізу, синтезу, узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що вчені по-різному визначають поняття компетентності. Так, зокрема, І. Дичківська, І. Драч компетентність трактують як складну інтегральну характеристику особистості, як здатність вирішувати проблеми і типові завдання, які виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду відповідно до засвоєної системи цінностей [2; 3]. Т. Полонська також компетентність визначає як інтегральну властивість особистості, що характеризує її прагнення і здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості та ін.) для успішної діяльності в певній галузі [8]. У свою чергу Н. Мойсеюк, під компетентністю розуміє якість особистості, яка необхідна для продуктивної діяльності в певній сфері [5].

Узагальнивши різні тлумачення досліджуваного поняття, нами компетентність трактується як *здатність особистості на основі усвідомлених системних фахових знань, умінь і навичок продуктивно, творчо діяти, успішно виконувати функції відповідно до встановлених у певній галузі чи професії стандартів і вимог.*

У ході дослідження нами також з'ясовано, що у Європейській довідковій рамковій структурі ключових компетентностей для навчання упродовж життя міститься вісім ключових компетентностей: спілкування рідною мовою; спілкування іноземними мовами; математична компетентність і базові компетентності у галузі науки та техніки; цифрова обчислювальна компетентність; соціальна і громадянська компетентності; ініціативність та підприємливість; культурна освіченість та виразність [4; 7].

Отже, ключова компетентність особистості є структурованим комплексом якостей особистості, що уможливає активну участь людини у різних життєвих сферах діяльності; усуває суперечності

між «мертвим багажем» засвоєних теоретичних знань і їх використанням для розв'язання конкретних життєвих задач. Характерними ознаками ключових компетентностей є: важливість для самої особистості; відповідність засобам щодо важливих, складних потреб та викликів у широкому контексті; сприяння успішній життєвій адаптації та високому соціальному й професійному рівню на шляху до успішного життя та розвинутого суспільства.

Ми також дослідили, що ознаками ключових життєвих компетентностей, які відрізняють їх від інших, є:

1. поліфункційність, що забезпечує вирішення складних нетрадиційних завдань у різних проблемних, критичних ситуаціях як окремої людини, так і соціуму в цілому;
2. багатовимірність, що передбачає розумові вміння, творчість, комунікації, технологічні процедури тощо;
3. інтелектуальність, відображає наявність критичного та логічного мислення, саморефлексії, самопізнання, самовизначення, самооцінки, самовиховання тощо;

4. надпредметність і міждисциплінарність, тобто сфери їх застосування не обмежені будь-якими конкретними ознаками та факторами [4; 7].

Аналізуючи особливості формування ключових компетентностей у дітей молодшого шкільного віку, ми встановили, що *основою формування ключових компетентностей є особистісні якості, особистий, соціальний, культурний і навчальний досвід учнів; їх потреби та інтереси, які мотивують до навчання; знання, уміння та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі, у різних життєвих ситуаціях.*

Формування ключових компетентностей учнів молодшого шкільного віку є одним із завдань організації освітньої діяльності початкової школи й ґрунтується на компетентнісному, діяльнісному, особистісному, системному та ціннісному підходах. Дитина є найвищою цінністю, особистість дитини є унікальною й неповторною. Формується особистість дитини у діяльності під впливом системи факторів: навчальних, виховних, розвивальних, соціалізаційних, взаємодії школи та сім'ї. Компетентність є особистісною здатністю і готовністю до різних видів продуктивної діяльності, інтегрованою характеристикою особистості (рис. 1.).

Рис. 1. Ключові компетентності молодших школярів

Формування ключових компетентностей учнів початкової школи має забезпечити сучасний учитель, який насамперед сам володіє цими компетентностями і здатний професійно сформулювати їх у молодших школярів.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування ключових компетентностей молодших школярів є складним процесом, який передбачає не

лише ґрунтовне оволодіння здобувачами освіти системними професійними, психолого-педагогічними та методичними знаннями, але й уміннями здійснювати ігрову діяльність дітей у цілому й зокрема проводити дидактичні ігри. Вчені стверджують, що дидактичні ігри є потужним і дієвим засобом формування ключових компетентностей у дітей молодшого шкільного віку [6; 8] (рис. 2.).

Рис. 2. Дидактична гра як засіб формування ключових компетентностей молодших школярів

З огляду на це, однією із специфічних особливостей професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування ключових компетентностей молодших школярів є готовність майбутнього педагога здійснювати ігрову діяльність дітей у цілому й зокрема проводити дидактичні ігри. Здобувач освіти має бути ініціативним, володіти комунікативними вміннями, організаторськими здібностями, лідерськими якостями. Добре знати теорію та методику організації та проведення дидактичних ігор.

У цьому контексті важливим у системі підготовки бакалавра спеціальності 013 Початкова освіта освітньо-професійної програми Початкова освіта у Волинському національному університеті імені Лесі Українки є вивчення нормативного освітнього компонента «Основи педмайстерності та творчості вчителя», мета викладання якого – формування у здобувачів освіти необхідного об’єму знань і вмінь, покликаних допомогти майбутньому вчителю успішно розв’язувати завдання освіти і виховання (сформована рефлексивна діяльність в процесі забезпечення навчально-виховного процесу, усвідомлення себе суб’єктом цього процесу, вміння використовувати свій потенціал, в т.ч. педагогічну техніку у взаємодії з класом та ін.) [1]. (рис. 3).

Рис. 3. Структура професійної майстерності сучасного вчителя початкової школи

Під час вивчення цього освітнього компоненту у здобувачів освіти формуються Soft skills: комунікативні уміння й навички – готовність до вільної комунікації з учасниками освітнього процесу, вміння аргументувати, переконувати та захищати власні думки й переконання; аналітичне та критичне мислення – вміння/здатність знаходити і структурувати матеріал, встановлювати взаємозв’язки між окремими елементами, визначати головну та другорядну інформацію; когнітивна гнучкість – здатність швидко адаптуватися до змін, успішно вирішувати нові виклики, проблеми; емоційний інтелект – ментальні здібності, які беруть участь в усвідомленні та розумінні власних емоцій, емоцій навколишніх (дітей, батьків, колег) та вміння керувати емоціями; креативність, оригінальність та ініціативність – здатність генерувати інноваційні ідеї, знаходити оригінальні творчі рішення, уміння вільно мислити; уміння працювати в команді – налагоджувати ефективну співпрацю в групі, мікрогрупі для досягнення спільної мети; лідерські якості – сукупність умінь, навичок, рис характеру, визнання високих результатів у діяльності, що забезпечують успіх[1].

На нашу думку, усвідомлене вивчення цього освітнього компонента є ще однією із специфічних особливостей фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування ключових компетентностей молодших школярів.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Проблема професійної підготовки конкурентно спроможного креативного сучасного вчителя початкової школи є надзвичайно актуальною. Особливо актуалізується ця проблема, коли мова йде про готовність педагога формувати ключові життєво необхідні компетентності підростаючого покоління. Реалії та виклики сьогодення вимагають від вчителя мобільності,

гнучкості, креативності, професійності та педагогічної майстерності.

Звідси необхідним є пошук нових змісту, форм і методів фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи, формування його комунікативної культури, здатності до організації ігрової діяльності дітей, професійної майстерності.

Подальшого дослідження потребує розробка інструментарію діагностування стану сформованості ключових компетентностей у молодших школярів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гончарук О. В. Силабус нормативного освітнього компонента «Основи педмайстерності та творчості вчителя» підготовки бакалавра, галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 013 Початкова освіта, за освітньо-професійною програмою Початкова освіта. ВНУ ім. Лесі Українки. Луцьк 2023. 18 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: [навчальний посібник] . І.М. Дичківська. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
3. Драч І. Зміст та структура ключових компетентностей майбутнього викладача вищої школи. *Витоки педагогічної майстерності*. 2013. вип. 11. С. 124-130.
4. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія. Київ: Богданова А.М., 2009. 404 с.
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене . Київ, 2007. 656 с.
6. Нова українська школа : poradnyk dla vchytelia / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ "Видавничий дім "Плеяди", 2017. 206 с.
7. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід в освіті: Загальноєвропейські підходи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. №5 (13). URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
8. Полонська Т. К. Ігри як засіб компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів початкової школи. *Український педагогічний журнал*. 2017. №3. С. 109–115.

REFERENCES

1. Honcharuk, O.V. (2023). Syllabus normatyvnoho osvitnoho komponenta «Osnovy pedmaisternosti ta tvorchosti vchytelia» pidhotovky bakalavra, haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika, spetsialnosti 013 Pochatkova osvita, za osvitno-profesiinoiu prohramoiu Pochatkova osvita. [Syllabus of the normative educational component "Fundamentals of pedagogy and teacher's creativity" of bachelor's training, field of knowledge 01 Education/Pedagogy, specialty 013 Primary education, according to the educational and professional program Primary education]. VNU im. Lesi Ukrainky. Lutsk 18 s. [in Ukrainian]

2. Dychkivska, I.M. (2004). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: [navchalnyi posibnyk] . [Innovative pedagogical technologies: [educational manual]]. I.M. Dychkivska. Kyiv: Akademvydav. 352 s. [in Ukrainian]

3. Drach I. (2013). Zmist ta struktura kluchovykh kompetentnosti maibutnoho vykladacha vyshchoi shkoly. [Content and structure of key competencies of the future teacher of a higher school]. *Vytyky pedahohichnoi maisternosti*. vyp. 11. S. 124-130. [in Ukrainian]

4. Lokshyna O.I. (2009). Zmist shkilnoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: teoriia i praktyka (druga polovyna KhKh – pochatok KhKhI st.) : monohrafiia. [The content of school education in the countries of the European Union: theory and practice (the second half of the 20th century - the beginning of the 21st century): monograph] Kyiv: Bohdanova A.M., 404 s. [in Ukrainian]

5. Moiseiuk, N. Ye. (2007). Pedahohika. Navchalnyi posibnyk. 5-e vydannia, dopovnene i pereroblene. [Pedagogy. Study guide. 5th edition, supplemented and revised] Kyiv, 656 s. [in Ukrainian]

6. Nova ukrainska shkola : poradnyk dla vchytelia (2017). [New Ukrainian school: a teacher's guide] / pid zah. red. Bibik N. M. Kyiv : TOV "Vydavnychiy dim "Pleady", 206 s. [in Ukrainian]

7. Ovcharuk O.V. (2009). Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: Zahalnoievropeiski pidkhody. [Competency approach in education: Pan-European approaches]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. №5 (13). URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html> [in Ukrainian]

8. Polonska, T. K. (2017). Ihry yak zasib kompetentnisno oriantovanoho navchannia inozemnykh mov uchniv pochatkovoї shkoly. [Games as a means of competence-oriented learning of foreign languages for primary school students]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. №3. S. 109–115. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГОНЧАРУК Ольга Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів, організація дитячого дозвілля, педагогічна творчість та педагогічна майстерність.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HONCHARUK Olha Valeriivna – doctor of pedagogical sciences, professor, professor of the department of theory and methods of primary education at Lesya Ukrainka Volyn National University.

Scientific interests: professional training of future primary school teachers, organization of children's leisure time, pedagogical creativity and pedagogical skills.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2024 р.

УДК 37.005.3

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-216-26-30

ГРИНЬОВА Марина Вікторівна –

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, ректор
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3912-9023>

e-mail: grinovamv@gmail.com